

“BITI ISTRAŽIVAČ GENETSKI JE ZADAN FAKTOR” Razgovor sa Draženom Peharom

Razgovarala: **Aleksandra Savić**

Imate zanimljivu biografiju. Za Noemu ćemo govoriti o profesionalnoj karijeri i naučnim postignućima. Diplomirali ste filozofiju i klasični grčki, magistrirali diplomaciju, a doktorirali političke nauke i međunarodne odnose. Koliko su Vam osnovni studij i primarno usmjerenje pomogli u kasnijim istraživanjima? I kako ste izabrali baš taj put?

Neke stvari u tom akademskom sektoru dogode se slučajno, a neke su bile baš rezultat dugotrajnoga, višegodišnjeg odlučivanja. Odlučio sam se za filozofiju i grčki jer je to nekako, tada, a govorimo o razdoblju 1984-5, dakle prije nekih 36 godina, meni izgledalo kao najklasičnije klasično obrazovanje koje čovjek treba steći da bi imao neke šire osnove u bilo kojem sektoru društvenog života.

Već u srednjoj školi dosta sam čitao filozofiju, uključujući Camusa, Bergsona, i Nietzschea, nešto i na njemačkom jeziku koliko mi je bilo dostupno. Naravno, moj studij bio je, koncem 1980ih, u prevelikoj mjeri određen marksizmom i marksistima, tadašnjom dominantnom ideologijom. Međutim, zanimljivo je iz te perspektive gledati šire procese; uglavnom, danas mi izgleda da se ta tadašnja, društvena elita bazirana u univerzitetskom kadru, nije mnogo promijenila, osim što je, naravno, biološki protok vremena dijelom učinio svoje.

Posebno sam imao sreću što sam pratio predavanja tri vrsna profesora iz filozofije, Nevena Sesardića (epistemologija), Gorana Švoba (logika), i Marijana Cipre (seminari iz metafizike i povijesti filozofije), i oni nisu imali nikakve veze sa tim marksističkim mainstream-om. Također, u nešto dugoročnijoj perspektivi, moj studij klasičnog grčkog bio je od ogromne važnosti u nekoliko aspekata. Prvo, samo upoznavanje sa Platonom, Aristotelom,

Sofoklom, ili Euripidom, na grčkome izvorniku, predstavlja posebno iskustvo. Drugo, teme o kojima su ti ljudi pisali još su uvijek žive, i te dileme, koje su zabavile te umove u to vrijeme, u pravno-političkom-etičkom smislu još su uvijek sa nama. Npr. Antigona je nevjerojatno svježja drama, možete ju uzeti i primijeniti na današnje odnose u BiH, bez ikakvih problema. Treće, studij grčkog jezika i književnosti naučio me je tzv. 'bliskom/pažljivom čitanju' (close reading), koje je strašno važno, čak i u svakodnevnoj komunikaciji, a da ne govorimo o području akademske argumentacije i intelektualne kulture.

Diplomirao sam na temi '(Russellove) Teorije deskripcija', kod Švoba, što je sve do 1950-ih važno za paradigmu analitičke filozofije i logike dvadesetoga stoljeća. Planirali smo kasnije objaviti obrađenu verziju, no rat je valjda svakoga usmjerio nekim drugim, nepredvidljivim stazama. Tada sam, početak je već 1991., objavio i jedan tekst o metaforama, u specijalističkom broju Filozofskih istraživanja, uredio ga je Zdravko Radman, a engleska je verzija objavljena u godišnjaku tog časopisa koji se pripremao na engleskom, *Synthesis Philosophica*. Od tada mene najviše i zanima kreativna upotreba jezika, i kao tema istraživanja i kao sredstvo rada. Npr. fenomen metafore usko je vezan uz temu retorike, a i višeznačnosti, što sam dosta analizirao u kasnijim godinama.

Za svakoga pojedinca, naravno da je važno i ono što neposredno doživljava, sredina u kojoj živi. Ali, za pojedinca koji piše naravno da je najvažnije njegovo osobno 'oko i uho', ono što primjećuje u toj sredini. Od 1995., pa sve do možda 2005., mene je odredila jedna važna činjenica, a to je da je Daytonski mirovni sporazum u nekim bitnim dijelovima namjerno višeznačno formuliran (i to su mnogi komentatori u to vrijeme odmah uočili, a neki su od autora, npr. Holbrooke, u svojim memoarima direktno i priznali). I iz toga slijedi ogroman broj vrlo važnih pitanja, koja su i jezička i etička i politička. I ja sam se nekako prirodno odlučio ozbiljnije pozabaviti tim pitanjima, primjećujući odmah u startu da nekih značajnijih i detaljnijih istraživanja o time pitanjima do sada nije bilo.

Kada govorimo o društvenim znanostima, imajte na umu dvije važne činjenice. Prvo, postoji ogroman broj zanimljivih tema o kojima nije pisano i koje nisu istražene. Taj neki dio koji predstavlja kombinaciju humanistike i društvenih nauka - taj vam dio uopće nije dovoljno naučno obrađen, odnosno, ljudi ne rade u tom sektoru. Npr. politolozi najčešće dolaze iz sektora (praktičnog) prava ili ekonomije ili historije. Malo ih dolazi iz područja, recimo, lingvistike, filologije, ili filozofije. To je bitno za naglasiti. Kao dio ovoga, imajte na umu da se malo ljudi uopće bavi nekim ozbiljnijim naučnim radom. Samo pogledajte oko sebe. Taj je rad mučan i vrlo je neprofitabilan.

Potreban je poseban psihološki tip da bi se život posvetio formiranju rečenica o relativno apstraktnim temama, rečenica koje bi trebale o dotičnim temama važiti za sva vremena, ili biti natprosječno dobro argumentirane. O tome je riječ.

I drugo, a ovim ustvari nešto i sugeriram, mali je broj istraživača i naučnika koji pišu i istražuju sa strašću, sa ozbiljnim ličnim interesom (ne u smislu partijskog ili političkog interesa, nego ljudskog), jer ih baš dotična tema snažno privlači i motivira. Ja sam osobno imao tu sreću da mi je nešto bitno iz društvene okoline postalo zanimanjem na osnovi već definiranog skupa naučnih interesa i sklonosti. Stoga, meni nije bio nikakav problem formulirati, za britansku akademiju, nacrt doktorskog istraživanja takav da sam lako pronašao fakultet koji će me i financijski podržati u pisanju doktorske teze. I 2005. to je rezultiralo mojom obranom doktorata na Univerzitetu Keele, na relativno poznatoj Školi-SPIRE, nakon minimalnog razdoblja supervizije (od dvije godine, što je postalo opet tri jer sam jednu godinu prolazio kroz iskustvo brakorazvodne parnice u BiH). Tema je teze "Zasnivanje teorije diplomatske višeznačnosti: jezik, moć, pravo" (Groundwork for the theory of diplomatic ambiguity: language, power, law). Teza je pisana u duhu nespojivom sa suvremenom postmodernističkom modom u društvenim naukama, ključni je dio jedna etika diskursa koja se samo djelomično preklapa sa njemačkom verzijom (Apel, Habermas, Alexy, Kettner), a generalni pristup je otprilike kritičko-racionalistički i, tek sam to kasnije shvatio, republikanski (Pettit, Skinner).

Međutim, i iz te teme imate neposredan put koji vodi temi koja me u posljednje vrijeme mnogo okupira, temi dediskurzacije, tj. procesa gubitka diskurzivno-moralnoga statusa koji vodi do prekida ne samo komunikacije, nego i ljudskog odnosa (dediskurzacija primjerice kao jedan od uzroka rata, o čemu sam objavio tekst u Noemi br. 5). U doktorskoj tezi zagovaram određeni diskurzivno-etički stav, na osnovi kritike alternativnih stavova, kao jedini mogući put od rata ka miru; a tema dediskurzacije vuče u suprotnome smjeru: to je jedan diskurzivno-etički stav koji vodi od mira ka ratu, ili vodi, specifičnije rečeno, od usvajanja mirovnog sporazuma do njegove devalvacije kroz sporne oblike upotrebe diskursa - dakle, riječ je o srodnim, bliskim temama: nisam morao dugo 'razbijati' glavu da bih došao do tih ideja, to vam ustvari sugeriram.

I sada, trenutno radim na dvije podteme koje predstavljaju dva važna, vjerojatno ključna aspekata teorije dediskurzacije: ideja o jeziku kao mediju stvaranja kolektivnoga tijela, i teorija ropstva kao odnosa koji se zasniva na diskursu. Nijedan od ta dva aspekta nije uopće meritorno i sistematski

obrađen u društvenim znanostima, iako se naravno i o jeziku i o ropstvu napisalo milijarde milijardi stranica. Meni, sa današnjim iskustvom, i zbog razloga koje sam vam prethodno već spomenuo, ti manjci ili nedostaci uopće ne izgledaju nelogično ili neočekivano.

Dakle, dijelom sam ja sam birao put, dijelom je put birao mene. A dijelom smo se mimoilazili i gubili, što vjerujem vrijedi za svako ljudsko biće.

Interdisciplinarnost i multidisciplinarnost su obilježja današnjih društvenih i humanističkih nauka. I sami se bavite takvim temama. Šta mislite, u kojoj poziciji se danas nalaze ove discipline, šta je sve potrebno mladoj osobi koja želi raditi takva istraživanja? Takođe, jednom ste rekli da u ovom vremenu teško da je neko veliki i poznati naučnik. Imate li ipak neke preporuke za praćenje nečijeg rada i akademske karijere?

Bilo kakvo istraživanje, uključujući interdisciplinarna, najbolje je kada to radi potpuno predana osoba. Osim toga, u nekim situacijama ja imam pomalo defetističko-fatalistički stav: ako će netko nešto napraviti, ne može to nitko zaustaviti. Kvaliteta će isplivati, za 10, 50 ili 100 godina. Napraviti će neku razliku, prije ili poslije. Istraživač, mladi ili stariji, naprosto treba biti slijepo predan svome poslu. No, on uglavnom, kada nije pseudo-istraživač (što je nekih možda čak 50% slučajeva), i jest predan svome poslu. Ne možete tu mnogo utjecati. Možete nekome dati novac, ili donekle kanalizirati njegove napore. Možete mu pomoći ili odmoći. No, ništa dodatno ne možete učiniti. Zašto? Razlog je jednostavan. Ne možete Vi, niti ja, niti bilo ko, nekoga napraviti pametnim u nekoj oblasti, ili radoznalim u odnosu na neka specifična pitanja. Zašto sam ja radoznao za neka pitanja? Dijelom zbog moje osobe, sa svim što uključuje (obitelj, iskustva, djeca, roditelji, brak, društvena sredina, političke teme itd itd.). No, ja sam nisam mogao te teme posve svjesno izabrati i posve svjesno ostati predan tim temama.

Donekle, već sam spomenuo da postoji ogroman prostor za dobra interdisciplinarna istraživanja. Međutim, vjerujte mi na riječ: ne postoji mnogo pravih interdisciplinarnih istraživanja. Ljudi rijetko napuštaju svoju nišu, odnosno, rijetko uopće opisuju teme na način relevantan za nekoliko disciplina istovremeno. Tako je iako je vladajuća, javna-službena ideologija, i česta tema, upravo 'interdisciplinarnost', i svi se vole predstaviti danas kao interdisciplinarni istraživači. To je daleko od istine. Dakle, imate 'foliranu', ne realnu, interdisciplinarnost. Ja sam ipak sklon ostati u okvirima diskursa primjene: možda je najbolje ono što, recimo, ja radim opisati kao 'primijenjenu lingvistiku' ili 'primijenjenu pragmatiku ili semantiku' (nevažni su ovdje detalji terminologije). I onda pokušati kroz sve češće primjene međusobno obogatiti discipline, osigurati dijalog.

Nedavno sam slučajno imao kratku komunikaciju sa jednim društvom

biosemiotičara: oni se, primjerice, vole prikazati kao izrazito interdisciplinarna skupina, ali ustvari to nisu. U biosemiotici imate veliku dozu nečega što meni slični na mistiku ili religioznost: život=proces stvaranja znakova. To je neka vrsta predrasude. Upoznao sam čak ljude koji ozbiljno zamišljaju da jedan jedini loše pisani rad može stvoriti neku navodnu "dermosemiotiku" (!). To su, mislim, čudne percepcije. Na sličan način čudne percepcije stoje i u osnovi ideja kao što je 'neuro-etika' (kad tražite skupine neurona posebno odgovorne za etičko ponašanje, što je u startu promašeno istraživanje) ili 'generalna semantika' kao lijek za i individualne i grupne konflikte i patologije (mislim na pomodnu verziju predloženu od strane Alfreda Korzybskog u SAD).

Postoji još jedna opasnost za mlade istraživače, a ta je da se pretvore u tehničke pomoćnike pri izračunavanju rezultata (primjerice, statističkih ili algoritamskih). Nastojte izbjeći takvu sudbinu. Dodatno, veliki dio istraživanja danas je određen komercijalnim interesima: npr. umjetna inteligencija; i oni će reći da su interdisciplinarni, i oni imaju svoje 'etike tehnologije', a ustvari je riječ o vrlo elementarnim i uglavnom bezvrijednim pričama i ponavljanjima ideja nekog tobože priznatog etičara, samo u specifičnom kontekstu.

Zapravo, kad se sve sabere i oduzme, naprosto imate ljude koji pametno pišu i prave uvjerljive i relevantne narative o nekim temama koje su za svakoga bitne. To se ne može niti kupiti niti napraviti. Niti su nam za to potrebni recepti. Pogledajte kako pišu npr. Frans De Waal (primarno, primatolog) ili Michael Tomasello (primarno, psiholog koji istražuje komunikaciju među čimpanzama i ljudima) o pitanjima moralnosti i suradnje, i probajte nešto slično sami istražiti i napisati. Ukoliko imate dar, i stvarno ste zainteresirani za temu, proizvest ćete dobar narativ. To je sva mudrost.

Na koncu, za ovu temu imajte na umu da su i odnosi često u istraživačkim kontekstima obojeni izrazito komercijalnim interesima, ali još važnije, ne postoji neki sustavni nadzor nad razvojem znanosti niti u svijetu niti kod nas. Ponekad je riječ i o multimilijunskim profitima. I često na pozicijama neće se naći oni koji najbolje poznaju dotičnu temu, nego oni preko kojih treba vratiti neku vrstu veće usluge iz prošlosti. Govorim sada o stvarno velikim centrima; npr. Max Plank, u Njemačkoj i Nizozemskoj. Ogromna količina budžetskog novca bit će potrošena, a rezultati koji će biti postignuti mogli su biti postignuti sa možda čak stotruko manjom investicijom, ali pametnijim početnim nositeljima diskursa. Dakle, nemojte niti biti olako fascinirani raznim navodno 'vodećim istraživačima' - to nije posve jasan koncept. Postoje oni koji su dio mode, međutim besmisleno je na znanost, na stvaranje znanja, primjenjivati kriterije koji važe za prodaju roba i usluga

u kasno-kapitalističkome društvu, primjerice prodaju Ajfona, ili za izbor vladajuće većine u Republici Srpskoj. Za procjenu postignuća u znanosti potreban nam je okvir od nekoliko stoljeća, i mnogo toga danas se nalazi u stanju previranja. Ja bih se npr. možda kladio na tezu da se lakanovska psihoanaliza i Slavoj Žižek neće pokazati kao trajan doprinos interdisciplinarnim društvenim znanostima, no, ujedno, najbolje je da o tome pogledamo u vremenu kad bude moguća jasnija i pouzdanija procjena, otprilike u 23-em stoljeću n.e., recimo (ako budemo živi kao vrsta, naravno, što nije sigurno).

Radili ste kao predavač na mnogim fakultetima, a sada niste zaposleni na univerzitetu. Možete li uporediti bavljenje naukom kada radite u naučnoj instituciji i istraživanje i pisanje radova kada ste samostalni istraživač. Šta biste u tom smislu poručili mladim ljudima u jednoj i drugoj situaciji. Koje su prednosti rada na fakultetu a koliko se vjeruje istraživaču bez naučnog zvanja?

Za konkretni kontekst, Bosnu i Hercegovinu, i moje iskustvo, najbolje da kažem nešto u odgovorima na sljedeća dva pitanja. Također, vaše posljednje pitanje sigurno znači "koliko se vjeruje istraživaču bez 'nastavnog' zvanja", ne naučnog koje se podrazumijeva? Pa ću pod tom interpretacijom i odgovoriti na Vaše pitanje koje je, koliko razumijem, opet opšteg-edukativnog karaktera.

Ključno je to da su za naučnika i istraživača najvažnije radoznalost i kreativnost. U nauci i istraživanju uglavnom dolazi do izražaja individualnost. Moguća su, naravno, grupna istraživanja, ali tu se obično zna ko je šef. I mogući su parovi, sjetimo se Watsona i Cricka, i sl.

U nastavno-edukativnome sektoru, najvažnija je pak socijalna upotrebljivost znanja. Ja kao profesor-docent prije svega služim tome da prenesem znanje nekoj mlađoj skupini ljudi, te da, u ime društvene institucije, verificiram njihovo usvajanje dotičnog znanja, ili vještina, ili sposobnosti. To je vrlo kompliciran proces, a može biti i društveno štetan proces, npr. u slučaju krivotvorenja ili korupcije ili verificiranja osobe koja nije zaslužila diplomu. Komplicirano je naravno i istraživanje.

E sad, otvoreno je pitanje koliko se dobro podnose vještine koje su pojedincu potrebne za naučnu, u odnosu na vještine potrebne za nastavnu aktivnost. Naime, nije isti tip uloga. I nije isti tip problema, prepreka, i standarda izvrsnosti.

Također, meni se čini da su odnosi u sektoru obrazovanja i nastave mnogo varijabilniji od onih u sektoru istraživanja. U prethodnome sektoru imate posla sa vrlo širokim i vrlo šarenim skupinama. Morate se prilagođavati raznim tipovima ljudi, što nije lako. Morate također misliti i na interes menadžmenta i na interes studenata, i to nekako uskladiti. U tome smislu, ja sam vidio neke katastrofalne promašaje u visokom obrazovnom sektoru u

BiH, ljude koji primjerice naprosto ne misle o interesima studenata, i onda im bude čudno kad studenti odluče prestati dolaziti na predavanja, i prihvate filozofiju “platio sam, daj mi diplomu jer mi nisi osigurao odgovarajući nivo predavanja”.

No, vratimo se sad glavnoj temi. Dakle, ono što ja sugeriram: bilo bi dobro držati razdvojene sektore istraživanja i obrazovanja, ali ipak ih povremeno i kratkotrajno i kombinirati (poseban je problem kad imate vrlo siromašno društvo kao što je BiH, mislim na oba entiteta). U tome smislu, bilo bi, recimo, super kada bi neki vodeći istraživač obnašao samo ulogu savjetnika predavačima na fakultetu. Ovaj problem, imajte na umu, nije samo problem u BiH. To je problem svjetske dimenzije. Godine 2004., neću to nikad zaboraviti, Hidemi Suganami, moj prvi mentor u UK, rekao mi je sljedeće: “ovaj me je sistem [u UK] uništio kao istraživača.” Suganami je htio reći da je bio preopterećen ne samo predavanjima (to je manji problem), nego velikom birokracijom (npr. pisanje izvještaja) koja jest veliki dio opisa posla jednog predavača na engleskim fakultetima.

Kada je moguće kombinirati, vrlo produktivno, djelovanje predavača sa djelovanjem istraživača u jednoj osobi? Ponekad je to moguće i na preddiplomskoj razini, ali morate imati skupinu vrlo entuzijastičnih studenata. Ja sam npr. imao sreću da sam imao takvu skupinu godine 2009., na Ganićevoj SSST (kapital je došao preko SDA i britanskih kanala, od nekih saudijsko-arapskih izvora), u Sarajevu. No, to je bila prva generacija studenata, naprosto su počeli kao prvi studenti studija politologije na matičnoj instituciji, a meni su bile posve odriješene ruke kako ću izložiti predavanja u okviru kolegija “State and Government”. U to sam vrijeme počeo pisati i knjigu o ‘Vladavini zakona i njenim čuvarima’, i jedan dio materijala nastao je preko iskustva predavanja u okviru tog kolegija.

Drugo, moguće je naravno kombinirati ta djelovanja u okviru doktorskih ili magistarskih (ali naprednih) studija sa naprednim studentima. I treće, kada postoji stvarna predanost neke države nauci i istraživanju, onda možemo imati i nešto poput Oxforda ili College de France: prisjetimo se Foucaulta koji je na College de France predavao o onome što je istraživao tokom semestara, predavanja nisu bila obavezna, niti su poslije studenti ocjenjivani, ali je sala bila pretijesna. To je nešto poput institucionalne pomoći nečijoj kreativnosti u obliku prihvatljivom, donekle i samo indirektno korisnom, za samu obrazovnu instituciju, ali je i takva pomoć pitanje prestiža za dotičnu instituciju. U BiH nitko ne misli o nikakvom prestižu, očito, za sada.

Bosnu i Hercegovinu mnogi opisuju nemogućom, nedovršenom, paradoksalnom državom, a Vi na jednom mjestu o njoj govorite kao o „praznom prostoru“ koji se održava sopstvenom problematičnošću. Da li i dalje vjerujete da egzistencija Bosne i Hercegovine zavisi od njene komplikovane strukture?

Prvo ću reći nekoliko rečenica o tom političkome dijelu. Pa ću se vratiti na pitanje obrazovanja, ali u kontekstu BiH, koje je vjerujem važnije za čitatelje Noeme.

Nisam rekao da se BiH održava problematičnošću, i nekako nisam baš siguran što bi to trebalo značiti. Rekao sam mnogo puta, i ne trebam ovdje to posebno naglašavati, da BiH nije država u smislu u kojem država treba biti država, te da nije niti demokracija niti je označena vladavinom prava. Također, napisao sam podulji tekst sa tri-četiri argumenta u prilog teze o poželjnosti mirnoga razvoda BiH, dakle, njezina nestanka i u formalnome smislu. Naravno, pitanje je je li to, usprkos poželjnosti i racionalne opravdanosti, realističan scenarij u praktičnome smislu, i u kojem stupnju, imajući na umu da se propali aranžmani mogu održati kroz duže vrijeme zbog neke vrste izvanjskog pritiska. Međutim, siguran sam da npr. izvorne ovlasti RS neće biti vraćene kroz dogovor ključnih stranaka sve dok imamo ovakav kontekst u BiH i oko BiH. Moj ključni zaključak, izveden nakon podulje analize, objavljen u knjizi za CEU Press na engleskom prošle godine, pod naslovom "Peace as war: Bosnia and Herzegovina, post-Dayton", glasi da je mirovni sporazum pretvoren od strane ključnih međunarodnih faktora (SAD i UK prije svega) u sredstvo nastavka rata drugim sredstvima; to znači da su ti faktori, posebno kroz Visokog predstavnika, prouzročili u BiH dodatnu, poslije-ratnu destabilizaciju odnosa, i da je u tome smislu BiH ponovno problematizirana, dakle, tim očevitim kršenjem samog federalističko-kon-socijacijskog aranžmana. U knjizi također naglašavam da su političke elite dijelom same prihvatile takvu konstelaciju i zbog prirodnog cinizma elita, a i zbog procjene da sam kostur, prije svega na nivou entiteta, nije posve nestao. Drugim riječima, za npr. SNSD u RS, činjenica da je, iako je izgubila neke izvorne ovlasti, i dijelom čak ustavno promijenjena u multietnički entitet kroz odluku Ustavnog suda U 5/98-III, Republika Srpska ipak preživjela i zadržala neke druge, važne ovlasti, ta činjenica predstavlja spasonosnu utjehu zbog koje se status quo održava. No, ja i u knjizi naglašavam da se, prema mnogim indicijama, politika stranih nadzornika Daytonu i ne svodi na 'uništavanje Srba' (ili RS), nego na proizvodnju unutarnjeg sukoba i destabilizaciju kroz često koaliranje sa politikama bošnjačke elite, ali uglavnom u fokusu na probleme koji se često ponavljaju u svakodnevnoj komunikaciji,

i to tako da zadani kostur ipak ostaje validan. No, važno je naglasiti da su vjerojatno i oni svjesni da su došli 'do zida', kako se to kaže, te da će daljnje promjene, u bilo kojem smjeru (a moralo bi biti promjena), podrazumijevati nešto dramatičnije i opasnije poteze.

U svojoj knjizi u jednome poglavlju, zbog fenomena Komšić, govorim o izbornome zakonu. I kad pogledate realno, imate zbilja u BiH suludu situaciju: konstitutivni narodi u stvari ne biraju svoje predstavnike, nego se određeni deklarativni zastupnici naroda 'švercaju' na pozicije moći kroz nejasne kanale određene trenutnim većinama i manjinama, ali uvijek vrlo nesigurno - to je značajka našeg izbornog zakona. Npr. 'Mujo Mujanović' u Gorazdu izjasni se kao kandidat-Hrvat, i onda ga u tome kantonu izaberu većinskim glasom Bošnjaci nezvanično, a zvanično, prema zakonu, 'etnički nemarkirani građani Kantona', kao 'hrvatskog predstavnika' u Dom Naroda Federacije. Fenomen je 'Komšić' ustvari različit od ovog prethodnog primjera samo po tome što "Željko Komšić" ne zvuči kao tipično bošnjačko-muslimansko ime i prezime.

E sad, vratimo se na temu obrazovanja i eventualno politologije, i uopće smisla istraživanja u ovoj "državi". Ja vjerujem da obrazovani ljudi ne bi smjeli sebi dopustiti da sudjeluju u proizvodnji farse, posebno one vrste farse koje sam ilustrirao u prethodnome paragrafu. O tome je riječ. Međutim, nije problem samo u tome što ne postoje obrazovani ljudi u dovoljnome broju, nego i u tome što se ne stvaraju obrazovani ljudi, i što ih nitko ne sluša, a i što, kada se pojave, vrlo brzo bivaju označeni kao fašisti, desnica, ili slično, ili ih se naprosto ignorira, a njihovo se stvarno obrazovanje, i sposobnost, uzimaju kao nedostatak, ili kao indikator moguće neposlušnosti, ili nelojalnosti. U mome konkretnom slučaju, ja sam vrlo brzo, čak od strane mnogih Hrvata u BiH, označen kao desničar, ili kao populist, iako to nisam, čak mislim da je termin 'populista' besmislen. Svugdje, na svim nivoima u BiH, status je savjetnika naravno obezvrijeđen.

Sjećam se kada je prije nekoliko godina Lidija Bradara (HDZ, Parlament Federacije BiH, predsjedavajuća 2014-2018) sebi imenovala nekih osam savjetnika od kojih su neki bili moji bivši lošiji studenti, a tim je osobama to bilo prvo radno mjesto i u BiH i u životu, što je još jedna skoro neshvatljiva činjenica. Ili jedan nešto recentniji primjer: Željana Zovko, u ime HDZ, i to iz RH, europarlamentarka, zastupa tezu da institucija visokog predstavnika treba da nastavi postojati, s tim da ju se izmjesti iz prostora BiH. To niti je racionalan, niti politološki branjiv stav. No, niti ona ima savjetnike, niti očito obrazovanje u BiH u oblasti politologije nekome nešto suštinski znači. Ljudi ne čitaju, ne pokušavaju se informirati, ili svjesno formirati jasan i branjiv

stav zasnovan na činjenicama i valjanim teorijama.

Nažalost, u cijeloj regiji, sektor visokog obrazovanja, posebno u društvenim naukama i humanistici, značajno je pao u kvaliteti. Odnosi i menadžment na mnogim fakultetima naprosto su očajni. Čak bih rekao da je tzv. političko-stranačko uvjetovanje najmanji problem. Glavni je problem totalni gubitak dostojanstva - ljudi su prestali vjerovati da se do određenih ciljeva mora, i jedino može, dolaziti poštenim radom, zalaganjem, trudom, i mukom. I da se svaki akt potvrde društvenih standarda mora platiti određenom količinom bola i samo-kontrole, ali standardi su nužnost - ne možemo bez poštivanja standarda uopće sebe označiti kao ljudsko društvo, kao zajednicu u kojoj se zna što je dobro a što je zlo, ili gdje je spas u društveno-etičkome smislu, a gdje je opasnost. O tome je riječ.

Ne želim ovdje previše ići u detalje, ali na većini fakulteta na kojima sam radio, uglavnom honorarno, u startu je bilo prekršeno, na razne načine, barem 10ak ključnih pravila radnoga odnosa u dotičnome sektoru - npr. asistenti su držali sva predavanja, plagijati su bili normalna pojava, a ljudi su birani u zvanja bez zadovoljavanja kriterija; na IUS, u Sarajevu, predavanja su držana na turskom, iako je engleski jedini zvanični jezik na tom univerzitetu, itd itd. Prije nekoliko mjeseci, vidio sam da je Agencija za Visoko obrazovanje BiH dala privremenu dozvolu Sveučilištu Hercegovina u 2016., na kojem sam sam radio kratko vrijeme, a koje definitivno, po zakonu, ne zadovoljava osnovni kriterij za rad te vrste: 60% zaposlenih, na razini docenta, u punom radnom odnosu; i na kojem Seid Masnica, zaposlen na TV BIH, obnaša (prema zvaničnim dokumentima: vidi <http://cms.monkshnk.gov.ba/Upload/Dokumenti/Izvj%C5%A1taj%20Komsije%20stru%C4%8Dnjaka%20o%20eksterno%20evaluaciji-321b63e.pdf>) navodno dužnost "predstavnik Katedre za Pravo" koja ne postoji, pri čemu dotični 'lik', osim što nije pravnik ili pravni teoretičar nego, navodno, komunikolog, radi na još nekoliko fakulteta širom BiH, u raznim područjima, uključujući notorni Logos-Centar (vidi https://logos-centar.com/Files/PDF/Profesori/seid_masnica.pdf).

Čovjek, da bi uopće preživio radom na fakultetu, mora u prevelikom broju slučajeva prihvatiti korupciju kao dio života. To je najgori dio. Nadam se da će se nešto u budućnosti mijenjati. Trenutni aranžmani nisu održivi na srednji ili duži rok.

Dakle, na prostoru BiH mi skoro da nemamo ozbiljan istraživački dio, a ovaj 'nastavni', tj. predavački, svodi se u najboljem slučaju na 'odrađivanje posla.' I u tom sektoru nemoguć je nadzor zbog mnogih razloga. Jednom sam se prijavio na mjesto 'međunarodnog eksperta' u Agenciji za obrazovanje BiH, čiji se ured nalazi u Banja Luci (mogu to jer imam državljanstvo i RH,

a mogao bih i da imam državljanstvo Republike Srbije). Glatko su me odbili jer 'nisam dao potvrdu o vještinama potrebnim za vladanje internetom', iako to, prema njihovim pravilima, uopće nije bilo nužno - potvrde te vrste mogu se dati kasnije, nakon imenovanja. Na spisku u Agenciji, među navodnim međunarodnim ekspertima, ja sam nalazio i preminule osobe. Dakle, djelovanje dotične agencije, njihovo navodno licenciranje univerziteta i sl., mislim da zadugo ne bi bilo nastavljeno nakon posjete jedne grupe stvarno odgovornih, nepotkupljivih, moralnih i pouzdanih državnih inspektora, istražitelja ili kontrolora. (I naravno, uvijek, i u svim okolnostima, u svim područjima društva, i u BiH postoje izuzeci. Tu i tamo poneko se trudi i čak uspijeva nešto napraviti usprkos svim neprijateljskim silama i maksimalno nepogodnim okolnostima. Npr. bio sam vrlo ugodno iznenađen 2008. kad sam nostrificirao svoju diplomu doktorata znanosti kroz Ministarstvo Prosvjete Republike Srpske, koje je uradilo posao na izuzetno profesionalnom nivou i bez ikakvog zabušavanja. Formalno su mi dodjelili 'doktorat iz filozofije međunarodnih odnosa', jer u to vrijeme nije postojao Odsjek politologije na banjalučkom univerzitetu, a to je i disciplinarno najbliže okviru u kojem je moja doktorska teza postavljena.)

Bili ste šef kabineta člana predsjedništva iz reda hrvatskog naroda te radili sa Visokim predstavnikom i u Ambasadi SAD. Dakle, bili ste neposredan učesnik/pratilac političkih događaja u Bosni i Hercegovini. Prvo pitanje je da li ste za to morali biti politički opredijeljeni a drugo koliko je uopšte moguće voditi samostalnu politiku u bilo kojoj kancelariji ili na bilo kojoj poziciji u BiH?

Ovako, precizno: bio sam šef kabineta Krešimira Zubaka, kao Predsjednika Federacije BiH, od maja do oktobra 1996., a onda sam otišao na magistarski studij diplomacije, na Maltu, i završio ga sa summa cum laude. Vratio se u ministarstvo vanjskih poslova BIH da bih ondje posve izgubio 10 mjeseci, nakon čega, zbog užasno niskih primanja, požalio sam se prijatelju, Amerikancu, koji je tada radio za Ambasadu SAD. Sveukupno, u međunarodnome sektoru proveo sam dvije godine, a kod Visokog predstavnika obavljao sam posao medijskog analitičara i brifera. Bio sam, zajedno sa kolegom Samirom Krilićem, preopterećen: mogli smo uzeti samo dvije sedmice godišnjeg odmora jer je za partnera bilo preteško da dvije sedmice, u jednome dahu, radi sam - da vam sad ne objašnjavam detalje zašto je to bilo tako. Nagledao sam se svega, npr. Ambasador američki Kaulzarić samo je formalno upravljao ambasadom, a neformalno glavnu je riječ imala jedna vrlo konfuzna i agresivna osoba, Sarah Anderson, formalno politička tajnica ambasade, ali sigurno članica neke od tajnih službi.

I onda povezao sam da bi za mene, 2001e, bilo najlogičnije i najbolje uraditi doktorat, ali ne u regiji (zbog niske kvalitete supervizije), nego vani.

Nikada nisam bio član nijedne stranke, naprosto nemam mozak koji se može, u lokalnim, našim okolnostima, stranački disciplinirati. Do svih političkih ideja, zaključaka, stavova, došao sam sam, i branim ih sam, isključivo kao pojedinac. Možete o tome vidjeti masu svjedočanstava - čak se može zastupati teza da, kada sam između 2011. i 2014., u nekoliko navrata, objasnio 'fenomen Komšić' u smislu ustavno-pravne hermeneutike, tada sam HDZu BiH, i Draganu Čoviću, stvorio jednu vrlo nezgodnu situaciju - pokazao sam da se za problem mogu tražiti vrlo specifična rješenja. Naravno, u međuvremenu postalo je jasno da je zajednička potraga za rješenjima teško moguća zbog ponašanja partnerske strane u Federaciji, a ja između ostalog i zbog toga zagovaram mirni, dogovorni razvod u BiH, ili povratak na status quo ante, kakogod hoćete.

Ili uzmite moj nedavno objavljeni tekst o genocidu i 'tvitu Rajka Vasića': nema to nikakve veze niti sa HDZom, niti sa čak prosječnim percepcijama Hrvata BiH o ratu u BiH.

Što se tiče Vašeg pitanja o 'samostalnome vođenju politike', pretpostavljam da mislite na utjecaj međunarodne zajednice. Odgovor je: naravno da je moguće voditi samostalnu politiku; međutim, niko u BiH takvu politiku ne vodi. A ne vode zato što nisu dovoljno hrabri. To važi za skoro sve vladajuće, i ključne opozicione, stranke. Time je u politiku u startu ugrađeno licemjerstvo: stranke glume da su odgovorne, a narod ne može stvarno kontrolirati one koje bira; slaba karika jesu te domaće, potkupljive elite.

Utjecaj američke vanjske politike ogroman je. Jedan moj američki poznanik, koji je nedavno doselio sa suprugom u regiju, i napustio posao za 'vladu', rekao mi je da je BiH, i Kosovo, jedno od rijetkih mjesta u svijetu gdje Ambasada SAD u zvaničnome opisu posla ima tzv. 'mikro-menadžment'; dakle, nadzor je svakodnevan, čest, i fokusiran na svakodnevna pitanja dnevne politike. To je najveći problem. BiH je, dakle, kolonija, i demokracija je čisto foliranje. Pozvao sam jednom, zvanično, preko TV emisije, Hrvate da bojkotuju izbore, no, nije me skoro niko čuo, čini mi se. Očito da postoji i jedna tu dilema za svakoga: kad je pametno donijeti procjenu da institucionalno djelovanje, kroz izbore i parlamente i vlade, zbilja nema nikakve šanse, i nikakvog smisla? Ja mislim da su Hrvati tu procjenu trebali donijeti 2011. I čini mi se da svakog dana takav stav biva iznova potvrđen i/ili potvrđivan.

Također, nešto ću važno dodati iz aspekta istraživačke etike i metodologije generalno. Negdje početkom 2011., u vrijeme formiranja tzv. Vlade Platforme, u Federaciji BiH, ja sam 'flipnuo'. To znači da mi je, nakon tog trenutka, u BiH ama baš sve postalo jasno.

Zašto mi je trebalo jedanaest godina, ili čak više? Vidite, oni koji vode zakulisne igre uvijek su u prednosti u odnosu na istraživača, analitičara, naučnika. Ja sam posjedovao relevantne kategorije, međutim, nisam sve do 2011. dobio konačne dokaze u prilog određenog načina primjene tih kategorija na specifični politički krajolik u BiH. Da vas podsjetim: 2011. Valentin Inzko, u svojstvu Visokog predstavnika, izravno krši Ustavnu odredbu, amandman, kojeg je njegov prethodnik, Petrič, nametnuo 9 godina ranije: riječ je o famoznoj odredbi o sastavu Doma Naroda Federacije, broju predstavnika koji je potreban za izglasavanje povjerenja Predsjedniku, samim tim za formiranje Vlade; famozna trećina od 17, koja je po Inzku, i njegovim američkim nalogodavcima, iznosila pet. Dakle, od tada postalo je jasno da je 'car gol', i o čemu je stvarno riječ u BiH. Kroz razdoblje od 2000. do 2011., ja sam pratio zbivanja, ali zapravo, u društvenome svijetu nije lako sa sigurnošću identificirati neku ključnu tendenciju, posebno to nije lako u BiH. Dakle, kažem Vam, to se kod mene otpriike 'složilo' 2011e, a onda se dodatno rafiniralo u sljedećim godinama. 2011., ne samo da sam objavio knjigu o Izetbegoviću, i jednu važnu kritiku Edina Šarčevića, nego sam i ušao u političku arenu, u smislu kandidature za Parlament RH koja je bila zamišljena prije svega u šire obrazovne svrhe. Naravno da je od početka bilo jasno da će biti skoro nemoguće dobiti HDZ; oni imaju autobuse i stranačku infrastrukturu, neovisno o tome što im je politika u BiH katastrofalna.

I trebam biti iskren pa priznati da mi je trebalo jedanaest godina i zbog toga što sam imao vrlo dinamičan život, što sam se u tom razdoblju borio za nekakav financijski prihod, i što sam se suočavao, onda kao i danas, sa masom demotivirajućih faktora koji, u odnosu na istraživača, važe za cijeli svijet, a ne samo za BiH ili regiju: očito je da je početkom 20og stoljeća u engleskom govornom području stvorena hiperprodukcija doktora nauke; kada aplicirate za bilo kakve stipendije, u svijetu, vidjet ćete da je proces u najvećem broju slučajeva totalno netransparentan, i unaprijed naštiman, skandali sa zloupotrebom sredstava događali su se čak i na LSE, i to u nevjerovatno ozbiljnom obliku, ugovori autora sa akademskim izdavačima, u svim dijelovima svijeta, još su uvijek izrazito eksploatorski i uglavnom nepravedni, i demotivirajući, za autora, itd. Itd.

Imate li šta da preporučite čitaocima Noeme – neku knjigu, film ili predstavu, želite li da sa nama podijelite još nešto ili da nam date savjet?

Može prvo nekoliko savjeta?

Dakle, prvo, nastojte uvijek biti svjesni elementarnih logičkih odnosa. Ukoliko neko nešto tvrdi, uvijek se pitajte, npr., odakle dolaze njegovi dokazi,

ili njegov autoritet, isključivo u svojstvu govornika.

Nastojte čitati široko, dakle, obrazovati se u mnogim poljima. Književnost je važna, važno je znanje jezika.

Koji je najvažniji faktor koji pokreće jednog istraživača? Zapravo, nemamo pojma. Radoznalost je prirodna. Otkrivanje istine isto tako. U principu, ako vam je sudbina odredila da budete istraživač, to ćete i biti. Zvuči grubo i neznanstveno, ali je tako. Ako ste stvarno autentičan istraživač, imat ćete mnoge probleme, jedan je opća i česta iracionalnost kod ljudi, a druga je, naravno, pretvaranje, osobe koje glume da su istraživači, a nisu, i koji u određenim uvjetima mogu poslužiti određenim skupinama za svrhe koje nemaju mnogo veze sa istraživanjem. Toliko je demotivirajućih faktora da mi se teza o prirodnoj, genetskoj zadanosti iskrenog istraživanja čini najuvjerljivijom.

U svakome slučaju, to da li neko stvara neku vrijednost, kao istraživač, vidi se, kako sam u prethodnim odgovorima dao naslutiti, tek na duži rok. S druge strane, ne vjerujem u istraživače koji ostaju samo na nekim opštim temama, koji, npr. drže se na distanci u odnosu na svakodnevnu, trenutnu društvenu i političku sferu. Ako niste nešto u stanju iskreno reći o onome što vidite u društvenoj sferi svojim očima, nećete sigurno biti u stanju ništa relevantno reći o društvenim ili čak prirodnim fenomenima, pravilnostima, zakonima, nužnostima. I mnogi to nisu u stanju. Ne samo u BiH, nego i šire. Mnogi se također često ponašaju kao da drže monopol - ne mogu vam opisati s kolikom količinom prezira gledam na takve osobe. Niko nema nikakav monopol - ne postoje božanstva u znanosti, istraživanjima, pisanju, argumentiranju, izlaganju narativa.

Ukoliko operirate unutar politologije, ili sociologije, ili Međunarodnih Odnosa kao discipline, nikada ne gubite iz vida etičke aspekte; sfera vrijednosti nije odjeljena od sfere činjenica, a naučni se rad ne može odvojiti od vrednosnog suda, ili sudova. Isto važi za pravo, i za sve dijelove humanistike. Osim toga, nemojte vjerovati da ste slobodni od tradicije - niste; i ako vaše djelo bude išta vrijedilo, bit će smješteno u okvire neke tradicije; ljudi, naime, prirodno posvajaju, grupiraju i kategoriziraju vrijednosti, sudove, i perspektive u naučnim pristupima i istraživanjima. Konkretno, to znači, ako se bavite historijom, ili problemom uzroka rata, pokušajte se odrediti odmah u odnosu na Herodota i Tukidida, one koji su definirali početke jedne discipline, ali i tradicije.

Vidjet ćete, također, u akademskom sektoru da mnoge osobe, čak u vrlo velikom broju slučajeva, pokreće jedna jednostavna stvar - taština. Imate osjećaj da su stekli doktorat samo kako bi uživali u činjenici da im se ljudi obraćaju sa 'doktore', ili 'profesore'. To je tako, i često se sve u akadem-

skom sektoru svodi na to. Opet, imajte na umu da su akademske pozicije istaknute pozicije u društvu, i stoga predstavljaju često i simbole društvene moći. Zato takve pozicije u tolikoj mjeri privlače korumpirane, neiskrene, i prazne karaktere koji žele jedino i isključivo 'status' bez sadržaja. No, sam prazni status kratko traje, i o njemu ne ostaju nikakvi stvarni tragovi. Morate nešto dati, napraviti neku vrijednost, da bi to onda ostalo zapamćeno, i to zapamćeno s vjerom, s uvjerenjem i iskrenom potrebom da se prenese dalje.

Znate, poseban je užitak kad vas netko citira, a živi na udaljenosti od cca 5000 kilometara od vas, ili kad budete upisani u obaveznu literaturu za neka područja društvenih znanosti, na nekom dalekom univerzitetu kojim ne upravlja neki 'naš korumpirani pajdo'. I onda imate osjećaj da ste nekako transcendirali prirodne granice svoga tijela, da je netko prepoznao vrijednost u vašem mozgu, čisto diskurzivno-ljudski, bez granica, i time vam dao bezuvjetno priznanje i konkretni moralni sadržaj, i težinu, statusu kojem vi prirodno i dubinski aspirirate u ljudsko-djelatno-profesionalnom smislu. Ali, dijelom imate i osjećaj da nikada u potpunosti ne pripadate sebi, da ste dio jednog većeg, nepreglednog, tajnog, trajno otvorenog kolektivnog tijela ljudskoga-diskurzivnog roda. O tome se u ozbiljnom diskursu, koji uključuje i nauku i istraživanja, često radi.

Mene su više puta i plagirali, što je u meni izazivalo uvijek nekakav dvoznačni osjećaj. Ako plagiraju, valjda to čine i zbog toga što se identificiraju sa onim što sam napisao. Nažalost, ujedno je riječ o izrazito glupim i samo-destruktivnim potezima i karakterima. Ali, povežite ovo što kažem sa onim što sam rekao o faktoru taštine, pa ćete biti manje iznenađeni. (Upravo sam neki dan prijavio za plagijat dekanicu privatnog Univerziteta FON u Skopju, pogledajte njen rad u časopisu *Kultura i Komunikacija*, iz 2011., i usporedite sa mojim radom iz 2001 "Use of ambiguities in peace agreements." Masa je takvih slučajeva, i to ne samo u regiji Balkana, posebno onda kad je rad manje vidljiv, recimo u doktorskim disertacijama; podsjetiću vas na mnoge sporne recentne slučajeve u Njemačkoj, ne samo u BiH, Srbiji ili Hrvatskoj.)

E sad, ponekad ste citirani, a iz citata vidite da je recimo kolega-naučnik posve krivo shvatio ono što ste htjeli reći. To su dodatne finese ovoga posla, Bog se s nama često šali, i ispravno razumijevanje mnogo je rjeđe od pokrivanja rupa u znanju nabrzinu preuzetim citatom nekog stranog, dalekog autoriteta. Dakle, da zaključim: kao istraživač, naučnik, često ćete se i nasmijati, a još češće ćete i gorko zaplakati; život se, u tome svjetlu, sastoji od odgovora na mnoga pitanja, i od naknadnih pitanja koja prate dane ili ponuđene odgovore, a mnoga pitanja za naučnika nažalost ostaju bez odgovora. To i nije neki problem jer svi svakako na kraju dođemo do tačke u kojoj ne samo

da pitanja ostaju bez odgovora, nego i nestaje mogućnost postavljanja bilo kakvog pitanja. Da, i još nešto: kao naučnik, vrlo je bitno, možda najbitnije, da možete postaviti pitanje koje prosječnim ljudima zvuči, ili objektivno, iz ugla praktičnog života, jest, posve nepotrebno, ili zvuči previše naivno pa stoga i ne postoji opšta sklonost ka postavljanju takvoga pitanja; npr., zašto smo skloni prekinuti komunikaciju sa onima koji tipično, vrlo često, govore neistinu? Ili, jeli rat zbog principijelne obrane neke strukture koju vidimo kao pravednu bolji, i na duži rok korisniji, od mira kao 'trulog' kompromisa, ili mira u smislu potpisa na dijelom nepravednu, i za nas ponižavajuću, strukturu? I slična pitanja, koja si ljudi uglavnom, u većini, nisu skloni postaviti.

Od filmova, preporučujem "Stalkera", Tarkovskog. Slušam mnogo muziku, posebno klasičnu i jazz. Preporučio bih Ryuichi Sakamota, "Async", čudni album nastao tako što je umjetnik, nakon iskustva tumora grla, iz kakofonije-asinhronije nastojao izvesti ili predivne melodije ili predivne riječi, npr. poeziju oca Andreja Tarkovskog, Arsenya, ili jednu predivnu rečenicu iz Paul Bowlesa, o neznanju, i o tome koliko puta za vrijeme života vidimo puni mjesec. Kafku obožavam i smatram ga nevjerojatno vedrim i dinamičnim piscem, za razliku od većinske percepcije 'kafkijanskoga' kao sinonim za 'metafizički nihilizam', egzistencijalizam, ili književnost apsurdna i beznadežnosti. O tome sam objavio jedan tekst. Nedavno sam pročitao izvrstan ogleđ Jorge Luis Borgesa, "Sljepilo". Toplo preporučujem. Na kraju, lingvistima i teoretičarima jezika preporučio bih Romana Jakobsona i utjecajnog američkog analitičkog filozofa jezika i uma Donalda Davidsona. Zahvaljujem vam najiskrenije na pitanjima i na interesu za moj rad. Nadam se da će studenti i čitatelji časopisa Noema u mojim rečenicama pronaći za sebe poneku korisnu ideju, savjet, informaciju, ili sugestiju za samostalno razmišljanje i istraživanje.